

Sociální chování a jednání, sociální vztahy

(studijní opora)

Georg Simmel: Sociologie je věda o společenských vztazích

Max Weber: Sociologie je věda o sociálním jednání. Je „**chápající sociologii**“ se snaží pochopit smysl, který s jednáním spojuje jeho aktér. Kladl důraz na racionální stránku v jednání

Chování a jednání představují základní stavební kameny společenských vztahů

Chování - souhrn aktivit jedince viditelných z vnějšku, které jsou více nebo méně diferencovanou reakcí na vnitřní nebo vnější podněty

Jednání je vědomá, k cíli zaměřená činnost, která zahrnuje vědomé uvážení a je v podstatě řešením určitého úkolu

Právo spojuje typicky právní následky s jednáním (právní úkon, zaviněné jednání - volní a intelektuální složka)

Psychologové ale upozorňují, že až 80 % lidských aktivit vychází z oblasti pod úrovní vědomí (názor i psychoanalýzy)

Přívlastek „**sociální**“ neboli „**společenské**“ jednání vyjadřuje, že:

- chování má určitý význam pro jiné sociální subjekty
- jedinec bere v úvahu existenci jiných sociálních subjektů přítomných bezprostředně nebo zprostředkovaně, tj. zastoupených materiální nebo duchovní kulturou

Další přívlastky:

- **prosociální** - usiluje o vytvoření sociálně žádoucích vztahů a situací
- **antisociální** - opak prosociálního, směřuje proti jedincům a celku
- **asociální** - nedbá sociálních ohledů a potřeb jiných
- **societální** - vyjadřuje společenské poslání
- **altruistické** - nezištná pomoc jiným

sociální jednání - souhrn činností směřujících k vyvolání změněného chování, postojů nebo snah jednotlivců či skupin k uspokojení potřeb, přání nebo zájmů jednajících subjektů (am. sociolog Florian Znaniecki)

Úrovně sociální vazby:

- Setkávání v prostoru – potkávání se se vzájemnou percepcí
- psychická vazba – navození pocitů, zájmu o druhé (sympatie, antipatie, mizí indiferentní vztah)
- Sociální kontakt – nesystematický, spojený s výměnou hodnot (materiálních nebo duchovních)
- Společenský vztah – dlouhodobější stav vzájemné interakce

Společenský vztah lze charakterizovat jako:

- stav vzájemné závislosti a ovlivňování sociálních subjektů
- vůči sobě směřující a tím orientované chování více osob (Max Weber)

Prostřednictvím společenských vztahů sociální subjekty participují na životě společnosti.

Společenský vztah je vytvořený systém vzájemného ovlivňování, jehož **základními prvky** jsou:

- účastníci vztahu
- vzájemná vazba - nějaká hodnota, na níž je vztah vybudován
- povinnosti, práva a závazky - normativní očekávání, jež vztah garantují

Úrovně společenských vztahů:

- **mikrosociální** - mezi jedinci navzájem, jedinci a skupinou
- **mezosociální** - vztahy mezi skupinami a organizacemi
- **makrosociální** - na celospolečenské úrovni mezi velkými společenskými skupinami (např. politickými stranami)
-

Společenské vztahy, které jsou **upravovány právními normami** se stávají zároveň **právními vztahy**, jimiž se však společenský vztah nevyčerpává

Právní vztahy představují jenom jejich **základní právní rámec** a **normativní páteř** společenských vztahů - práva a povinnosti účastníků

Poskytují **základní schémata řešení** situací s důrazem na **racionální stránky** chování (racionální svatba s manželskou smlouvou) a **formální hlediska** (stejná měřítko na nerovné partnery)

Apel na právní stránku ale vztahy neurovná, naopak rozdmýchá vášně
Společenský vztah představuje relativně uzavřený celek, jakýsi autopoeitický systém

Chování aktérů ve společenských vztazích je určováno:

- psychickými momenty – zvl. osobnostními charakteristikami, motivy jednání
- převažujícími tendencemi interpersonálního jednání:
  - pohyb k lidem
  - pohyb proti lidem
  - pohyb od lidí
- sociálními momenty, zejména:
  - tlakem sociálních regulativů
  - aktuální sociální situací
  - začleněním jedince do sociálních struktur a sítí

Začlenění jedince do sociálních struktur a sítí:

- do **malých sociálních skupin**, v nichž zastává sociální pozice a role. Člověk je a existuje svými rolemi a ve svých rolích
- v **širších společenstvích** a pospolitostech - člen vesnické komunity, národa, politické strany, sociálního hnutí apod.
- jako nositele univerzalizovaných **zobecněných sociálních rolí** - např. role studenta, muže, teagera, učitele, advokáta

Sociální začlenění se aktivuje podle aktuálních sociálních kontextů, v nichž se člověk nachází

Společenský vztah probíhá současně **ve třech oblastech** (dimenzích):

- v oblasti **perceptivní** (sociální percepce) - aktéři ve společenském vztahu neustále vnímají vývoj vztahu

- v oblasti **komunikativní** (sociální komunikace) - mezi aktéry se realizuje neustálá výměna informací
- v oblasti **interaktivní** (sociální interakce) - mezi aktéry dochází k neustálé výměně podnětů a reakcí na ně

SOCIÁLNÍ PERCEPCE (kognice)

Ve společenském vztahu zúčastnění aktéři neustále vnímají:

- ostatní aktéry
- sami sebe (své pocity, obraz sebe apod.)
- sociální situaci, ve které se nacházejí a kam tato spěje

Jde o sociálně psychologický proces, jehož výsledek je podmíněn:

- sociálně psychologickou erudicí (SQ + EQ)
- sociokulturními okolnostmi percepce
- aktuálním psychickým stavem a sociálním postavením (rozvod, rozčilení, dopravní nehoda)

Důležitost mechanismů sociální percepce je dána faktem, že sociální chování **není přímo determinováno vnějšími podněty**, ale je ovlivňováno **vnitřní duševní prezentací** dané situace – jak si člověk utváří **subjektivní realitu**.

- Poznávat lidi je obtížnější než poznávat věci
- Sociální percepce má vzájemný charakter
- Lidé se mění v čase a okolnostmi obvykle více než jiné objekty
- Přesnost našich poznatků o lidech je těžší posoudit (objektivovat) než u jiných objektů
- Nejde jen o objem informací, ale i vztahy mezi nimi

Percepce je podmíněna dostupností a kvalitou informací

Tři zdroje informací:

- na základě vlastní zkušenosti (sám divákem)
- zkušenosti zprostředkované od jiných lidí (zkušenost je ale často nesdělitelná)
- informace přímo od vnímaného člověka nebo od aktérů vnímané situace

Základní mechanismy sociální percepce:

- identifikace - z vnějších projevů **identifikuji** vlastnosti vnímaného jedince,
- asociace - z určitého jednání **asociuji** na vlastnosti jedince,
- empatie - **vcítění** se do situace jiného,
- recipatie - charakterizují si vyvolávané pocity a ptám se proč jsou takové.

Sociální percepce - vytváření si obrazu druhého člověka

Dvě poznávací **operace**:

- nejprve **selekce** – výběr z dílčích podnětů
- potom **interference** (skládání, provázání obrazu)

Subjektivita percepce v důsledku chyb:

- Autoprojekce - dotváření obrazu projekcí svých zejména záporných vlastností nebo nedostatků
- Haló-efekt - jednostranné zobecnění určité výrazné vlastnosti (zvl. výřečnosti, oblečení či vzhledu) nebo prvního dojmu
- Sociální a individuální stereotypy hodnocení - vnímání a hodnocení na základě zavedených, často zkreslených a předsudečných schémat vnímání a hodnocení, např. národů, ras, vlastností apod.
- efekt mírnosti a shovívavosti - člověka, který je mi sympatický, hodnotím mírně a shovívavě a nabývám přesvědčení, že se mi podobá

Sociální komunikace – výměna informací v sociálních vztazích

Nabývá na významu, neboť se jejím prostřednictvím realizují převážně i sociální percepce a sociální interakce

Oproti zvířatům má lidská komunikace symbolický charakter

Znak je prostředek komunikace, je to smyslově vnímatelný jev označující obecně určitý objekt a ztělesňující jeho význam

Symbol je znak znamenající něco více než co přímo vyjadřuje (např. slovo strom)

Dle použitých znaků dělíme komunikaci na:

- **Verbální** – mluvenou a psanou
- **neverbální** - mimika, gestika, haptika, posturika (držení těla), proxemika (osobní prostor), oční kontakt, kinesika (pohybová stránka), piktogramy
- **uměleckou**

Proxemika: intimní sféra (do 45 cm), osobní zóna (45-120),
Sociální zóna (120-360), veřejná zóna (360-)

Porozumění z běžné řeči:

- 7 % ze slov
- 55 % z neverbální komunikace
- 38 % z metakomunikace

Významnými doprovodnými prvky komunikace jsou:

- **Situace komunikace** – podmínky fyzikální, psychické a sociokulturní
- **Metakomunikace** – metasignalizace o skutečných záměrech a názorech

Metakomunikace je neúmyslná nebo úmyslná (zastírá nebo předstírá)

Formy metakomunikace:

- **u verbální** – parajazyk v podobě intonace, výšky hlasu, síly hlasu, tempa řeči, plynulosti řeči, neartikulovaných zvuků, parazitních slov
- **u neverbální** – bledost obličeje, toporné držení těla

Subjekty a proces komunikace:

- komunikátor (sdělovatel)
- komunikant (příjemce)
- komuniké (obsah sdělovaného)
- médium (zprostředkující prostředek, např. mobil)
- zpětná vazba (ke kontrole pochopení)

Základní Laswellovo schéma komunikace:

- kdo
- sděluje co
- komu
- jak
- s jakým efektem

Komunikace často směřuje pouze ke **sdílení pocitů** (small talk), umění sdělovat se (A. Moravia)

Verbální komunikace – rozdíl významu a smyslu

Komunikace ohrožena:

- Stejné skutečnosti vyjádřené rozdílnými znaky (žargon)
- Tytéž znaky interpretovány různě, a to znakům přiřazen:
  - odlišný význam (slovo má více významů)
  - odlišný smysl: a) slovo je jinak chápáno (svoboda)
b) slovo je spojeno s jiným kontextem (vtip)

Sociální interakce

jádro, smysl společenských vztahů

Teorie sociální interakce - vyjadřuje názor, že sociální interakce konstituuje sociální život

Sociální interakci lze studovat: a) obsahově
b) formálně

Z hlediska formy lze rozlišit podle cílů a způsobu jejich dosahování:

- spolupráci
- soutěžení
- výměnu činností (sociální směnu)
- konflikt

Vliv sociální interakce na společenské vztahy: a) stmelovací
b) rozdělovací (disjunktivní)

Zaměření sociální interakce: a) instrumentální
b) expresivní (sdílení pocitů)